

ادبیات جهانی در اینترنت

سوفی بخاری
نویسنده پیام یونسکو

کتابخانه‌های مجازی در اینترنت امکان دسترسی به مجموعه‌های عظیم از آثار فرهنگی را فراهم ساخته‌اند. اما توسعه حقوق مؤلف، پیشرفت این کتابخانه‌ها را به مخاطره انداخته است.

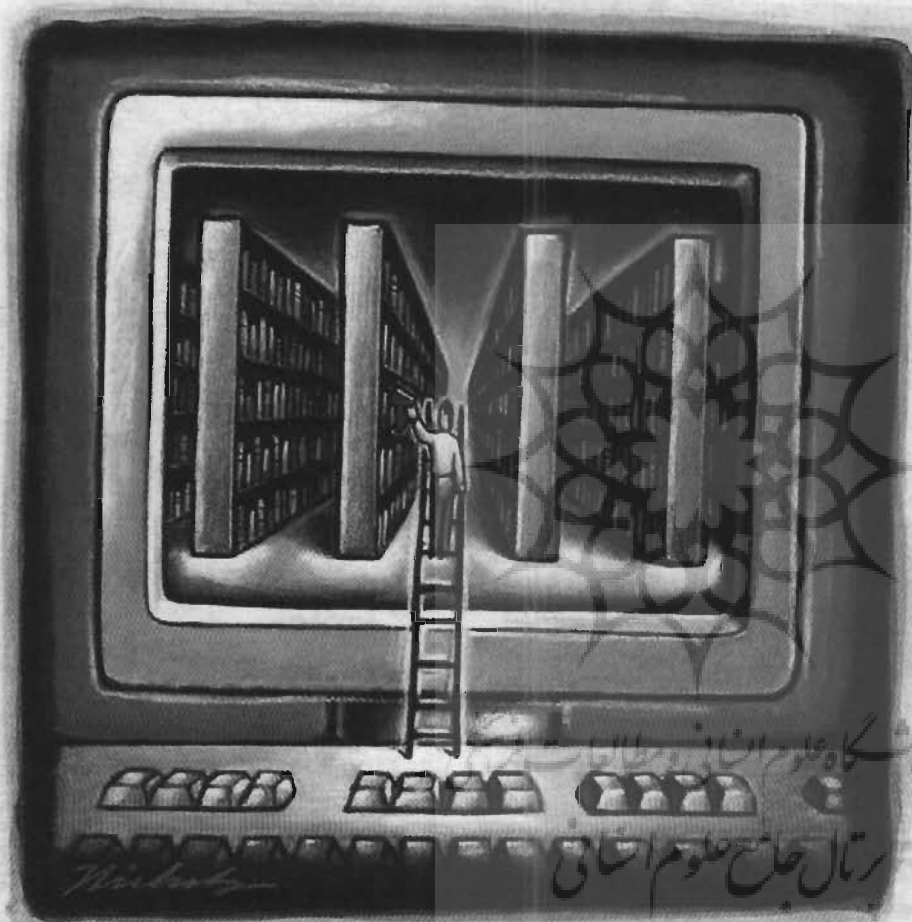
اریک الدرد جزو کسانی است که اینترنت را بیشتر وسیله‌ای برای دستیابی به آرمان‌های بشری می‌دانند تا وسیله‌ای برای کسب درآمدهای هنگفت. این امریکایی که بنیان‌گذار مؤسسه الدریدج پرس است، می‌گوید: "ما نیز مانند یونسکو معتقدیم در قبال مردم - همه انسان‌هایی که روی زمین زندگی می‌کنند - مسئولیت داریم که میراث ادبی و هنری خویش را حفظ و کاری کنیم تا تعدادی هرچه بیشتر به آن دسترسی پیدا کنند. ما خوشبختانه امکانات رایانه‌ای عظیمی در اختیار داریم که می‌خواهیم به نحو احسن از آن برای هدفمان استفاده کنیم."

الدرد از ۱۹۹۵ آثار کلاسیک ادبی را که دیگر مشمول حق مؤلف نیستند روی اینترنت می‌برد او قصد دارد یک کتابخانه مجازی برای دانشجویان رشته ادبیات و دانش‌آموزان دبیرستانی همانند سه دختر خودش تشکیل دهد.

از ویکتور هوگو تا کاما سوترا

الدرد تنها کسی نیست که می‌کوشد فرهنگ در فضای اینترنت بیشتر و عادلانه‌تر از آنچه در جهان مادی می‌بینیم در دسترس انسان‌ها قرار گیرد. در کشورهای صنعتی، به‌ویژه در امریکا، ابتکارات متعددی برای تازه‌سازی سیمای کهنه کتابخانه عمومی صورت می‌گیرد. در سال‌های اخیر میلیون‌ها صفحه از آثار نویسندگان بزرگ، مورخان، شاعران و فیلسوفان با استفاده از اسکنر^۱ و ندرتاً با تایپ به اینترنت منتقل شده‌اند. آثاری که تاکنون به اینترنت انتقال یافته، غالباً شامل کلاسیک‌های زبان انگلیسی یا به‌طور کلی آثاری از فرهنگ غرب است که به انگلیسی ترجمه شده‌اند. به این ترتیب، اکنون می‌توان آثار ارسطو، اسکالر و ایلد، تولستوی، ویکتور هوگو، برخی نویسندگان عرب، ایرانی، چینی یا... کاما سوترا را از اینترنت به رایانه شخصی خویش انتقال داد. حالا می‌توانید بی‌آنکه از پشت میز خود حرکت کنید، این آثار را نزد خود بیاورید، آنها را چاپ و حاشیه‌نویسی کنید یا برای دوستانتان بفرستید.

این کتابخانه‌های مجازی و رایگان را انسان‌های سخت‌کوش، سازمان‌های غیردولتی، دانشگاه‌ها، دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی راه‌اندازی می‌کنند. "پروژه گوته‌برگ" و "بایگانی متن آکسفورد" (OTA) در این زمینه نقش مهمی دارند. عکس‌برداری از یک صفحه توسط رایانه و انتقال این تصویر به حافظه رایانه.

آثار بزرگان ادبیات را می‌توان آزادانه و به رایگان در اینترنت یافت.

زیلهارت می‌افزاید: "هر کشوری باید دسترسی آسان به اسناد عمومی را فراهم سازد. وانگهی، در عصر جامعه جهانی اطلاعات باید بین سیاست‌های کشورهای جهان هم‌گرایی به‌وجود آید." این هدف پروژه "کتابخانه جهانی" (BU) است که در ۱۹۹۵ به ابتکار گروه ۷ (هفت کشور صنعتی جهان) آغاز شد و تاکنون شش کشور دیگر هم به آن پیوسته‌اند. به گفته زیلهارت، "طبق پروژۀ، کشورهای شریک در مورد اینکه چه کشوری چه کتاب‌هایی را دیجیتال کرده با هم هماهنگی می‌کنند و معیارهایی مشترک برای ارتباط‌های چندجانبه ایجاد می‌نمایند."

اما از حرف تا عمل فاصله بسیار است. هر کشوری در برنامه دیجیتال‌سازی کتاب‌ها آهنگ و اولویت‌های ویژه خود (مثلاً تاریخ ایالات متحد آمریکا در واشینگتن، ادبیات

زمینه پیشگام بوده‌اند (نگاه کنید به ص. ۴۵). کتابخانه‌های ملی کشورها نیز کار عظیم انتقال صدها هزار از مجلدات‌شان را به روی اینترنت آغاز کرده‌اند.

به گفته سونیا زیلهارت از کتابخانه ملی فرانسه، اولین کتابخانه‌هایی که به این کار اقدام کرده‌اند کتابخانه ملی فرانسه و کتابخانه کنگره آمریکا هستند. زیلهارت می‌گوید: "کتابخانه‌های دیگری هم طی سه سال اخیر کار روی این طرح را شروع کرده‌اند، اما هنوز در مرحله آزمایشی هستند. مشکل عمده آنها، کمبود منابع مالی است." وقتی اسکن کردن یک صفحه ۱/۲۵ دلار هزینه دارد، برای انتقال میلیون‌ها صفحه به اینترنت سرمایه‌های هنگفت لازم است. اما بزرگ‌ترین مشکل احتمالاً غلبه بر محافظه‌کاری برخی ادارات فرهنگی است که باید آنها را کشان‌کشان به سوی اینترنت برد.

مربوط به کاشفان بزرگ پرتغالی در لیسبون و غیره) و معیارهای فنی خاص خود را دارد. به علاوه، نرم افزارهای موجود در بازار به مردم امکان نمی دهد که از یک متن ژاپنی یا عربی وارد متنی با القبای لاتین شوند. قرار است تا پایان سال ۱۹۹۹ همه شرکای پروژه کتابخانه جهانی اولین مجموعه مشترک را با موضوع مبادله بین ملت ها تهیه و ارائه کنند. اما چند سال طول خواهد کشید تا محققان مثلاً ژاپنی بتوانند درخواست اسناد را به زبان خود ارائه و اسناد را از کلیه کتابخانه های شریک در این پروژه دریافت کنند و چند سال دیگر طول خواهد کشید تا دانشجویی در بورکینافاسو بتواند از چنین ابزاری استفاده کند؟

در بدو امر چنین می نماید که کتابخانه های مجازی برای ساکنان کشورهای فقیر نعمت است، زیرا به آنان امکان می دهد به حافظه جهانی که عمدتاً در شمال تمرکز یافته، دسترسی یابند. اما کسی که بخواهد از این نعمت استفاده کند باید به رایانه، اتصال و به اینترنت و پول هم دسترسی داشته باشد. فیلیپ کتو رئیس اطلاعات و رایانه یونسکو می گوید: "دسترسی به اینترنت در غالب کشورهای رو به توسعه هنوز چندان عملی نیست و بهای سنگین ارتباطات بین المللی از موانع اصلی آن است. تهیه کتب از روی اینترنت وقت گیر و پرهزینه است. مثلاً، هزینه استفاده از اینترنت در آفریقا به ساعتی چند دلار بالغ می شود."

آیا باید چنین نتیجه گرفت که فرهنگ در اینترنت خارج از دسترس کشورهای جنوب است؟ خیر، به این شرط که دو نوع از خدمات در آنجا توسعه یابد. نخست، ایجاد سایت های "آینه" از کتابخانه های اینترنتی که به ازای پرداخت هزینه یک تماس تلفنی محلی قابل دسترسی باشند. و دوم، ترویج انتشار آثار به صورت سی دی - رام (که هزینه تکثیر آن کمتر از یک دلار است). یونسکو به انتشار مجموعه ای تحت عنوان پوبلیکا (Publica) اقدام کرده است و به زودی یک سی دی - رام از نویسندگان کلاسیک عرب تهیه می کند. در عین حال، یونسکو تلاشی دشوار را برای تهیه کاری مشابه، در مورد ادبیات زبان فرانسه آغاز کرده است. ف. کتو می گوید: "دو سال است که من از سستی مقامات فرانسوی به ستوه آمده ام، چون حاضر نیستند با ناشرها وارد بحث شوند، در صورتی که کتابهایی که من قصد دارم روی سی دی - رام بربم دیگر مشمول حق مؤلف ۲ کی سازی محلی از یک سایت اصلی که در کشوری دیگر مستقر است.

نیستند و به عموم تعلق یافته اند." او معتقد است که برخی به شیوه هایی موزیانه مشغول خصوصی سازی خزانه اموال عمومی "از طریق تمدید دوره حق مؤلف یا بهره برداری از فزآوری" هستند.

خصوصی سازی اموال عمومی

این دو گونه خصوصی سازی هم اکنون در جریان هستند. قرار است مایکروسافت با ویندوز ۲۰۰۰ خود برنامه ای برای آسان سازی خواندن متون روی صفحه نمایشگر ارائه کند. این برنامه می تواند خود نشانه آن باشد که "کتاب های الکترونیکی" (e books) به زودی کتابفروشی ها را اشغال کنند. در این صورت می توان صدها اثر را در رایانه هایی به اندازه یک کتاب جیبی نگاه داری و مطالعه کرد. به قول اریک الدرد مسئله نگران کننده آن است که این گونه کتاب ها خود به "ضد کتاب"، یعنی آثاری که نتوان آزادانه مبادله کرد، تبدیل شوند. زیرا شرکت رایانه می تواند با تحمیل یک معیار فنی برای مطالعه این نوع کتاب ها، انحصار آنها را برای خود حفظ کند. در چنین شرایطی، آثار تعلق یافته به اموال عمومی پس از انتشار یافتن به صورت الکترونیکی، دوباره تحت قانون حفظ حقوق مؤلف در می آید.

افزون بر این، قانون مالکیت آثار فرهنگی نیز یکسره

تصویب قانون کپی رایت نامحدود یا به عبارت دیگر کپی رایت ابدی منتهای یک روز مبارزه می کنند. آنان عبارت "منتهای یک روز" را به منظور اجتناب از برخورد با قانون اساسی به کار می برند، زیرا قانون فدرال ایالات متحد کپی رایت نامحدود را منع کرده است.

به گفته الدرد، هدف کپی رایت باید تشویق مؤلفان باشد، نه برقراری درآمدی جاودانه برای وارثان و مؤسسات نشر. او که قانون تازه را مغایر قانون اساسی می داند، در ژانویه ۱۹۹۹ برای الغای آن شکایتی را به دادگاه برده است. لارنس لسیگ، کارشناس حقوق و متحد الدرد می گوید رأی دادگاه در ژوئیه ۱۹۹۹ اعلام خواهد شد و این شکایت به دیوان عالی کشیده می شود. لسیگ که در دانشگاه هاروارد هم تدریس می کند، می افزاید کنگره حق ندارد با محدود کردن دامنه اموال عمومی بر حقوق انحصاری چند شرکت خصوصی از قبیل دیسنی و صنایع فیلم سازی اضافه کند که با لابی کاری وسیع، قانون بونو را در ۱۹۹۸ به تصویب رساندند.

لسیگ همچنین می گوید: "قاعدتاً بایستی میکی ماوس تا پنج سال دیگر به اموال عمومی می پیوست و دیسنی کنترل اش را بر آن از دست می داد. همین امر در مورد صنایع فیلم سازی نیز صدق می کند... تد ترنر برنده بزرگ دیگر قانون جدید است، زیرا بایگانی های مترو گلدوین مایر را

دسترسی به اینترنت در غالب کشورهای رو به توسعه هنوز چندان عملی نیست و بهای سنگین ارتباطات بین المللی از موانع اصلی آن است.

خریداری کرده و بیست سال دیگر از آنها سود خواهد برد."

الدرد در خاتمه می گوید: "آثار عمومی شده، سرچشمه راستین فرهنگ اند. تصورش را بکنید که دیسنی چقدر از آثاری که از شمول کپی رایت خارج شده اند، سود برده است! فکرش را بکنید که چقدر احمقانه می بود اگر هر بار که فرزندان در ملأ عام آواز تولد مبارک را می خواند شما می بایست ۷/۵ سنت به مؤلف آن بپردازید! ■

تقویت می شود. اتحادیه اروپا در اکتبر ۱۹۹۳ دوره کپی رایت را از پنجاه سال به هفتاد سال پس از مرگ مؤلف افزایش داد. آن برگمن مشاور فدراسیون ناشر اروپا در این باره می گوید: "به نظر ما این کاری منطقی است که در هماهنگی با قوانین بین المللی حقوق فرزندان و نیز نوادگان مؤلف حفظ شود. به علاوه، افزایش امید به زندگی هم این اقدام را سوجه می سازد."

در امریکا نیز طول مدت کپی رایت از بیست و هشت سال در اوایل قرن به هفتاد و پنج سال در ۱۹۹۸ رسیده است. کنگره امریکا سال گذشته با تصویب لایحه ای جدید موسوم به "قانون تمدید کپی رایت ساتی بونو" بیست سال دیگر بر این دوره اضافه کرد. حتی کسانی هستند که برای

سایت ماه

<http://www.un.org/pubs/CyberSchoolBus/humanrights/>

حقوق بشر برای همگان در همه جا وضع شده است. اما هرکسی در هرجا این حقوق را رعایت نمی کند. این حقوق کدام اند و چگونه باید آنها را حفظ کرد؟ آموزگاران و دانش آموزان سراسر جهان در پی اطلاعاتی اند که پاسخی روشن به این پرسش های پیچیده بدهد.

پروژه سازمان ملل تحت عنوان "حقوق بشر در عمل" ممکن است برای آنان مفید باشد. هدف این پروژه که به سه زبان انگلیسی، فرانسه و اسپانیایی تهیه شده است، آگاه ساختن دانش آموزان و نیز تشویق آنان به فعالیت است. این پروژه شامل شرح فعالیت های کلاسها و مدرسه هایی است که به این مبارزه دست زده اند. مجموعه ای شامل شرح تمامی این فعالیت های ثبت شده، در اینترنت انتشار خواهد یافت. ■

● Eldritch Press: eldred.ne.mediaone.net/

● Berkman center for internet and Society, Harbard: cyber.law.harvard.edu

● Bibliotheca Universalis: www.konbib.nl/gabriel

● UNESCO: www.unesco.org/webword/publicdomain/public_inf.html

● The Internet Classics Archive/ MIT: [Internet: www.literature.org/works/](http://Internet.www.literature.org/works/)